

Plebiscyty na Powiślu, Warmii i Mazurach w 1920 roku.

Scenariusz zajęć dla szkoły ponadpodstawowej realizowanych fakultatywnie w wymiarze 1 x45minut lub 2x45 minut.

Integralną częścią zajęć jest też quiz zamieszczony na stronie, który można wykorzystać po zakończeniu zajęć i obejrzeniu wystawy.

Wariant 1x 45 minut

Cele

Uczeń:

analizuje cywilizacyjne i kulturowe następstwa wojny;
ocenia straty wojenne, wylicza społeczne i gospodarcze następstwa wojny;
przedstawia postanowienia traktatu wersalskiego;
charakteryzuje słabe strony ładu wersalskiego;
przedstawia postanowienia konferencji pokojowej w Paryżu dotyczące Polski;
charakteryzuje proces kształtowania się polskiej granicy z Niemcami,

Po zakończeniu lekcji uczeń:

zna:

- pojęcia: plebiscyt, naród, Powiśle, Warmia, Mazury w ujęciu geograficznym i kulturowym,
- różnice językowe i kulturowe na Powiślu, Warmii i Mazurach na przestrzeni wieków
- różnice pomiędzy katolikami i protestantami i uwarunkowanie jakie do tego doprowadziły

rozumie:

- wpływ polityki światowej na proces kształtowania się granic Polski po zakończeniu I wojny światowej

potrafi:

- ocenić procesy narodowe zachodzące na Powiślu, Warmii i Mazurach do końca I wojny
- wskazać metody działania stron agitujących za przynależnością do Polski lub Niemiec

Lekcja realizowana przez 45minut. Podstawą do realizacji zajęć są dwa filmy edukacyjne. Filmy stanowią całość materiału zalecanego do wykorzystania na zajęciach edukacyjnych.

Wprowadzenie

Po zakończeniu wielkiej wojny świat stanął przed wyzwaniem ułożenia nowego ładu. Szczególnie było to widoczne w Europie. Z map zniknęły dotychczasowe mocarstwa a w ich miejsce pojawiły się nowe państwa. Zaszły również ogromne zmiany ustrojowe gdy monarchie zastąpione zostały systemami demokratycznymi ale też rodzącymi się totalitaryzmami. Dla Polaków po ponad stu latach niewoli koniec I wojny światowej stał się już nie tylko nadzieją ale realną szansą na własne państwo. Traktat podpisany w Wersalu częściowo określał granice odradzającego się państwa polskiego ale niestety nie uregulował wszystkich spornych kwestii. Trzeba pamiętać, że czas zaborów nie tylko zerwał więzy pomiędzy poszczególnymi ziemiami dawnego państwa polskiego ale też skierował je na całkiem inne tory rozwoju. Jednym z największych problemów odbudowującej się Polski była właśnie kwestia zniwelowania różnic pomiędzy trzema dawnymi zaborami. Drugą trudną sprawą było ustalenie granic. Co do niektórych ziem takich jak Małopolska, Wielkopolska, Mazowsze nie było żadnych albo prawie żadnych wątpliwości, że powinny znaleźć się w granicach Polski jednak co do pozostałych nie było już tak prosto. Dotyczyło to przede wszystkim tych terenów, które

wcześniej miały skomplikowaną przynależność państwową lub zamieszkiwane były przez ludność zróżnicowaną etnicznie. Tak było między innymi z terenami Powiśla, Warmii i Mazur, które na przestrzeni wieków należały do Krzyżaków, Korony Polskiej czy Prus Książęcych a rdzenni mieszkańcy przemieszali się z ludnością napływową. Na tych właśnie terenach gdzie nie można było jednoznacznie określić przynależności narodowościowej zdecydowano się na przeprowadzenie plebiscytów, których datę wyznaczono na 11 lipca 1920 roku.

Po wykładzie wprowadzającym nauczyciel pyta uczniów jaka jest różnica pomiędzy plebiscytem a referendum?

Oczekiwane odpowiedzi:

Referendum to rodzaj głosowania, w którym obywatele danego kraju wypowiadają się co do sposobów rozwiązania poddanego pod głosowanie problemu np. O wprowadzeniu konstytucji, przystąpieniu kraju do jakiejś wspólnoty gospodarczej czy sojuszniczej itp.

Plebiscyt to rodzaj głosowania, w którym mieszkańcy wypowiadają się za przynależnością państwową danego terytorium.

Nauczyciel wyjaśnia, że plebiscyt, który obecnie jest powszechnie stosowanym narzędziem demokratycznym na początku XX wieku był znany, jednak takie rozwiązanie było swego rodzaju nowością.

Film edukacyjny

Nauczyciel informuje uczniów, że film będzie dalszą częścią wykładu i prosi żeby w czasie projekcji odpowiedzieli na pytania:

1 Jakie wyznania religijne można było wyróżnić na terenach plebiscytowych i z jakimi wydarzeniami historycznymi związany był taki ich rozkład?

Oczekiwana odpowiedź :

Katolicy na Warmii, która po upadku państwa krzyżackiego weszła w skład Prus Królewskich wcielonych do Korony Polskiej.

Protestanci na Mazurach, które po upadku państwa krzyżackiego weszły w skład Prus Książęcych, których władca po sekularyzacji Zakonu przyjął protestantyzm.

Mennonici na Powiślu, którzy przybyli na te tereny w XVI wieku aby je zagospodarować.

2 W wyniku jakiego wydarzenia wszystkie te tereny znalazły się w granicach Prus?

Oczekiwana odpowiedź:

Wszystkie tereny znalazły się pod panowaniem Prus po I rozbiorze Polski.

3 Dlaczego mocarstwa europejskie zdecydowały się na przeprowadzenie plebiscytów właśnie na tych terenach?

Oczekiwana odpowiedź:

Mocarstwa europejskie zdecydowały się na przeprowadzenie plebiscytów na tzw. spornych terenach ze względu na roszczenia Polski i Niemiec do tych ziem.

Nauczyciel może uzupełnić informacje, że roszczenia te związane były ze skomplikowaną historią tych terenów, na których wcześniej panowali zarówno władcy Polski i Prus (później Niemiec).

4 W jakich miastach na terenach plebiscytowych powstały polskie Konsulaty Generalne i jakie były ich zadania?

Sugerowana odpowiedź:

W Olsztynie i Kwidzynie

Zadaniem ich była współpraca z komitetami plebiscytowymi, opieka nad Polakami zamieszkującymi te tereny, a po zakończeniu plebiscytów opieka nad polskim szkolnictwem i kulturą.

5 Dlaczego Polska nie wsparła wystarczająco działań przed plebiscytowych na wyznaczonych

terenach?

Oczekiwana odpowiedź:

Władze polskie nie miały możliwości mocniejszego wsparcia działań Polaków na terenach plebiscytowych ponieważ wciąż działała tu niemiecka administracja a sama Polska była wtedy w stanie wojny z Rosją Radziecką i w recesji gospodarczej.

Nauczyciel może uzupełnić powyższe informacje tłumacząc, że dla ówczesnych władz w Polsce ważniejsza była kwestia utrzymania wschodnich terytoriów Rzeczypospolitej i tam została skupiona uwaga ówczesnych decydentów.

6 Co ostatecznie przeważało szalę zwycięstwa w plebiscytach na korzyść Niemiec?

Oczekiwana odpowiedź:

Na ostateczne zwycięstwo Niemiec w plebiscytach wpływ miał zapis o dopuszczeniu do głosowania nie tylko ludzi, którzy zamieszkiwali te ziemie ale też wszystkich, którzy się na nich urodzili oraz sposób postawienia pytania plebiscytowego.

Nauczyciel uzupełnia informacje z filmu wykładem

Plebiscyt z 11 lipca 1920 roku był wielką klęską odradzającego się państwa polskiego. W jego wyniku na Mazurach przyłączono do Polski wsie Lubstynek, Napromek oraz Groszki, a na Powiślu – Małe Pólko, Nowe Lignowy, Kramrowo, Bursztych i Janowo. Do Polski również ze względów gospodarczych przyłączono port rzeczny w Korzeniewie bez samej wsi Korzeniewo (inaczej Kurzybrak) oraz przyczółek mostowy w Opaleniu.

Dyskusja kończąca zajęcia.

Nauczyciel podaje temat do dyskusji:

Jaki wpływ na odradzające się państwo polskie i Polaków zamieszkujących tereny plebiscytowe miało przegrane głosowanie;

Oczekiwane w dyskusji argumenty:

- strata cennych rolniczo terenów - przypomnienie informacji z geografii o ziemiach na Powiślu, Warmii i Mazurach;
- klęska Polski w postrzeganiu jej na arenie międzynarodowej ;
- utrata ważnych gospodarczo terenów min. szlaków wodnych;
- prześladowania ludności, która opowiedziała się po stronie Polski;
- zaognienie antagonizmów na tle narodowościowym na terenach plebiscytowych;

Zadanie domowe

Wyobraź sobie, że jest rok 1920. Jesteś dziennikarzem jednej z warszawskich gazet. Redakcja wysłała Cię na tereny, na których za kilka miesięcy odbędzie się plebiscyt (do wyboru Powiśle, Warmia lub Mazury). Twoja misja będzie trwała kilka miesięcy. Musisz obserwować i na bieżąco relacjonować do redakcji co się dzieje w miejscu, w którym jesteś. Mieszkasz w hotelu i pilnie przyglądasz się sytuacji. Żeby niczego nie zapomnieć prowadzisz dziennik, z którego notatki pomogą Ci w pracy. Zadanie do wykonania to właśnie dziennik dziennikarza z Jego zapiskami. Aby wykonać to zadanie trzeba poszukać dodatkowych informacji na temat omawianych wydarzeń.

Pomocne mogą być:

Jedliński Wiesław, *Kronika Malborka XX wieku 1901–2000*, Malbork 2004.

Rząd Ryszard, *Bedeker malborski 1845–1945*, Malbork 2018.

Strony internetowe:

Achremczyk Stanisław, rozmowa opublikowana na <http://www.uwm.edu.pl/>

- Jasiński Janusz, *Czy wspólne dziedzictwo na Warmii i Mazurach? Z Zagadnień współczesnej świadomości historycznej*, [w:] „Echa Przeszłości” 10, 465–486, <http://bazhum.muzhp.pl>
- Kempa Robert, *Mazurskie reminiscencje rocznicowe. Powiat giżycki w 90. rocznicę plebiscytu*, [w:] „Białostockie Teki Historyczne” 8/2010, <https://repozytorium.uwb.edu.pl>
- Wiergowski Grzegorz, *Plebiscyt na Warmii, Mazurach i Powiślu 1920*, [w:] „Kajet – warmińsko-mazurski kwartalnik oświatowy”, <https://wmodn.olsztyn.pl/>

Wariant 2 x 45 minut**1 godzina****Cele**

Uczeń:

analizuje cywilizacyjne i kulturowe następstwa wojny;
ocenia straty wojenne, wylicza społeczne i gospodarcze następstwa wojny;
przedstawia postanowienia traktatu wersalskiego;
charakteryzuje słabe strony ładu wersalskiego;
przedstawia postanowienia konferencji pokojowej w Paryżu dotyczące Polski;
charakteryzuje proces kształtowania się polskiej granicy z Niemcami,

Po zakończeniu lekcji uczeń:

zna:

- pojęcia: plebiscyt, naród, Powiśle, Warmia, Mazury w ujęciu geograficznym i kulturowym,
- różnice językowe i kulturowe na Powiślu, Warmii i Mazurach na przestrzeni wieków
- różnice pomiędzy katolikami i protestantami i uwarunkowanie jakie do tego doprowadziły

rozumie:

- wpływ polityki światowej na proces kształtowania się granic Polski po zakończeniu I wojny światowej

potrafi:

- ocenić procesy narodowe zachodzące na Powiślu, Warmii i Mazurach do końca I wojny
- wskazać metody działania stron agitujących za przynależnością do Polski lub Niemiec

Lekcja realizowana przez 90 minut . Podstawą do realizacji zajęć są dwa filmy edukacyjne. Filmy stanowią całość materiału zalecanego do wykorzystania na zajęciach edukacyjnych.

Wprowadzenie

Po zakończeniu wielkiej wojny świat stał przed wyzwaniem ułożenia nowego ładu. Szczególnie było to widoczne w Europie. Z map zniknęły dotychczasowe mocarstwa a w ich miejsce pojawiły się nowe państwa. Zaszły również ogromne zmiany ustrojowe gdy monarchie zastąpione zostały systemami demokratycznymi ale też rodzącymi się totalitaryzmami. Dla Polaków po ponad stu latach niewoli koniec I wojny światowej stał się już nie tylko nadzieją ale realną szansą na własne państwo. Traktat podpisany w Wersalu częściowo określał granice odradzającego się państwa polskiego ale niestety nie uregulował wszystkich spornych kwestii. Trzeba pamiętać, że czas zaborów nie tylko zerwał więzy pomiędzy poszczególnymi ziemiami dawnego państwa polskiego ale też skierował je na całkiem inne tory rozwoju. Jednym z największych problemów odbudowującej się Polski była właśnie kwestia zniwelowania różnic pomiędzy trzema dawnymi zaborami. Dugą trudną sprawą było ustalenie granic. Co do niektórych ziem takich jak Małopolska, Wielkopolska, Mazowsze nie było żadnych albo prawie żadnych wątpliwości, że powinny znaleźć się w granicach Polski jednak co do pozostałych nie było już tak prosto. Dotyczyło to przede wszystkim tych terenów, które wcześniej miały skomplikowaną przynależność państwową lub zamieszkiwane były przez ludność zróżnicowaną etnicznie. Tak było między innymi z terenami Powiśla, Warmii i Mazur, które na przestrzeni wieków należały do Krzyżaków, Korony Polskiej czy Prus Książęcych a rdzenni mieszkańcy przemieszali się z ludnością napływową. Na tych właśnie terenach gdzie nie można było

jednoznacznie określić przynależności narodowościowej zdecydowano się na przeprowadzenie plebiscytów, których datę wyznaczono na 11 lipca 1920 roku.

Po wykładzie wprowadzającym nauczyciel pyta uczniów jaka jest różnica pomiędzy plebiscytem a referendum?

Oczekiwane odpowiedzi

Referendum to rodzaj głosowania, w którym obywatele danego kraju wypowiadają się co do sposobów rozwiązania poddanego pod głosowanie problemu np. O wprowadzeniu konstytucji, przystąpieniu kraju do jakiejś wspólnoty gospodarczej czy sojuszniczej itp.

Plebiscyt to rodzaj głosowania, w którym mieszkańcy wypowiadają się za przynależnością państwową danego terytorium.

Nauczyciel wyjaśnia, że plebiscyt, który obecnie jest powszechnie stosowanym narzędziem demokratycznym na początku XX wieku nie był powszechnie stosowany i takie rozwiązanie było swego rodzaju nowością.

Film edukacyjny

Nauczyciel informuje uczniów, że film będzie dalszą częścią wykładu i prosi żeby w czasie projekcji odpowiedzieli na pytania:

1 Jakie wyznania religijne można było wyróżnić na terenach plebiscytowych i z jakimi wydarzeniami historycznymi związany był taki ich rozkład?

Oczekiwana odpowiedź :

Katolicy na Warmii, która po upadku państwa krzyżackiego weszła w skład Prus Królewskich wcielonych do Korony Polskiej.

Protestanci na Mazurach, które po upadku państwa krzyżackiego weszły w skład Prus Książęcych, których władca po sekularyzacji Zakonu przyjął protestantyzm.

Mennonici na Powiślu, którzy przybyli na te tereny w XVI wieku aby je zagospodarować. *Nauczyciel może dodać, że oprócz nich mieszkali na tych ziemiach również katolicy i inne odłamy protestantyzmu.*

2 W wyniku jakiego wydarzenia wszystkie te tereny znalazły się w granicach Prus?

Oczekiwana odpowiedź:

Wszystkie tereny znalazły się pod panowaniem Prus po I rozbiórce Polski.

3 Dlaczego mocarstwa europejskie zdecydowały się na przeprowadzenie plebiscytów właśnie na tych terenach?

Oczekiwana odpowiedź:

Mocarstwa europejskie zdecydowały się na przeprowadzenie plebiscytów na tzw spornych terenach ze względu na roszczenia Polski i Niemiec do tych ziem.

Nauczyciel może uzupełnić informacje, że roszczenia te związane były ze skomplikowaną historią tych terenów, na których wcześniej panowali zarówno władcy Polski i Prus (później Niemiec).

4 W jakich miastach na terenach plebiscytowych powstały polskie Konsulaty Generalne i jakie były ich zadania?

Sugerowana odpowiedź:

W Olsztynie i Kwidzynie

Zadaniem ich była współpraca z komitetami plebiscytowymi , opieka nad Polakami zamieszkującymi te tereny, a po zakończeniu plebiscytów opieka nad polskim szkolnictwem i kulturą.

5 Dlaczego Polska nie wsparła wystarczająco działań przed plebiscytowych na wyznaczonych terenach?

Oczekiwana odpowiedź:

Władze polskie nie miały możliwości mocniejszego wsparcia działań Polaków na terenach plebiscytowych ponieważ wciąż działała tu niemiecka administracja a sama Polska była wtedy w stanie wojny z Rosją Radziecką i w recesji gospodarczej.

Nauczyciel może uzupełnić powyższe informacje tłumacząc, że dla uwczesnych władz w Polsce ważniejsza była kwestia utrzymania wschodnich terytoriów Rzeczypospolitej i tam została skupiona uwaga ówczesnych decydentów.

6 Co ostatecznie przeważało szalę zwycięstwa w plebiscytach na korzyść Niemiec?

Oczekiwana odpowiedź:

Na ostateczne zwycięstwo Niemiec w plebiscytach wpływ miał zapis o dopuszczeniu do głosowania nie tylko ludzi, którzy zamieszkiwali te ziemie ale też wszystkich, którzy się na nich urodzili oraz sposób postawienia pytania plebiscytowego.

Nauczyciel uzupełnia informacje z filmu wykładem:

Plebiscyt z 11 lipca 1920 roku był wielką klęską odradzającego się państwa polskiego. W jego wyniku na Mazurach przyłączono do Polski wsie Lubstynek, Napromek oraz Groszki, a na Powiślu – Małe Pólko, Nowe Lignowy, Kramrowo, Bursztych i Janowo. Do Polski również ze względów gospodarczych przyłączono port rzeczny w Korzeniewie bez samej wsi Korzeniewo (inaczej Kurzybrak) oraz przyczółek mostowy w Opaleniu.

Nauczyciel prosi o sprawdzenie w internecie np. na stronie <https://www.google.com/maps/> informacji o położeniu przyłączonych do Polski miejscowości

Lubstynek – wieś w Polsce położona w województwie warmińsko-mazurskim, w powiecie iławskim, w gminie Lubawa. Po plebiscycie stacjonowała tu placówka 13 batalionu celnego a następnie placówka Straży Celnej

Napromek – osada w Polsce położona w województwie warmińsko-mazurskim, w powiecie iławskim, w gminie Lubawa, po plebiscycie placówka Straży Granicznej

Groszki – wieś w Polsce położona w województwie warmińsko-mazurskim, w powiecie działdowskim, w gminie Rybno. Po plebiscycie placówka 13 batalionu celnego.

Pólko Małe (Małe Pólko) – nieoficjalny przysiółek wsi Janowo w Polsce położona w województwie pomorskim, w powiecie kwidzińskim, w gminie Kwidzyn.

Nowe Lignowy – dawna wieś w Polsce położona na terenie obecnego w województwie pomorskim, w powiecie kwidzińskim, w gminie Kwidzyn. Nowe Lignowy były wsią położoną wzdłuż Wisły między dawnymi wsiami Janowo a Pólko Małe, jej zabudowania istnieją nadal i należą do Janowa.

Kramrowo – zanikła wieś w Polsce położona na terenie obecnego województwie pomorskim, w powiecie kwidzińskim, w gminie Kwidzyn.

Bursztych – dawna miejscowość w Polsce położona w województwie pomorskim, w powiecie kwidzińskim, w gminie Kwidzyn w pobliżu drogi wojewódzkiej nr 525. Obecnie jest to część Janowa. Występuje również wariant nazewniczy Borztych

Janowo wieś w województwie pomorskim, w powiecie kwidzińskim, przy skrzyżowaniu dróg wojewódzkich nr 518 i 525;

Dane z <https://pl.wikipedia.org>

Następnie nauczyciel zaznacza powyższe miejscowości na mapie w np w internecie lub na klasycznej i wyjaśnia, że (Nowe Lignowy, Janowo, Pólko Małe, Bursztych, Kramrowo) stworzyły polską enklawę na wschodnim brzegu Wisły, którą nazywano Małą Polską. Ówczesna granica polsko-niemiecka przebiegała 1,5 km na wschód od wsi Janowo a Lubstynek, Napromek i Groszki stały się placówkami Straży Celnej, której zadaniem była ochrona granicy polsko-niemieckiej.

Kończąc zajęcia nauczyciel informuje, że jest to tylko pierwsza część zajęć na ten temat, a kolejne poświęcone będą samej akcji plebiscytowej. Jeżeli uczestnicy zajęć mieszkają na terenach, których dotyczyły wspomniane plebiscyty to można poprosić aby uczniowie przygotowali informacje na temat jego przebiegu np. dotarli do miejsca gdzie odbywało się głosowanie, odnaleźli upamiętnienia odszukali nazwiska ludzi, którzy brali w nim udział itp.

2 godzina

Kontynuując zajęcia na temat Plebiscytów na Powiślu, Warmii i Mazurach może rozpocząć się od informacji o akcji plebiscytowej jeżeli dotyczyła ona terenu zamieszkania uczestników zajęć.

Następnie nauczyciel wprowadza uczestników w temat lekcji.

Plebiscyt z roku 1920 został przez Polskę przegrany z wielu powodów, o których mówiliśmy już wcześniej. Sam plebiscyt był wydarzeniem jednodniowym jednak przygotowywany był długo wcześniej a jego skutki były wieloletnie. Na rzecz głosowania za Polską pracowało wielu ludzi angażując się często z narażeniem zdrowia i życia w akcje agitacyjne.

Biogramy

Augustyn Czyżewski - Urodził się 26 grudnia 1882 r.w Janowie w rodzinie wywodzącej się z zubożałej szlachty o bogatych tradycjach patriotycznych. Uczył się w miejscowej szkole podstawowej, ale znajomość języka ojczystego i historii wyniósł z domu rodzinnego. Od 1904 roku był członkiem Towarzystwa Czytelni Ludowych. Po zakończeniu I wojny światowej Augustyn Czyżewski był jednym z organizatorów przygotowywanego polskiego powstania zbrojnego na Warmii, Mazurach i Powiślu, które miało współdziałać z akcją wyzwolenczą armii generała Hallera. Do powstania nie doszło, a Augustyn Czyżewski wszedł w skład Rady Ludowej i Warmińskiego Komitetu Plebiscytowego. Po wygranym głosowaniu w Janowie i okolicznych wsiach Czyżewski uczestniczył w pracach Komisji do spraw wytyczenia nowej granicy polsko -niemieckiej w okolicach Kwidzyna, gdzie powstała polska enklawa zwana „Małą Polską”. Pełnił obowiązki sołtysa i wójta. Był też inicjatorem budowy szkoły w Janowie. Jako polski działacz narodowy, z okresu plebiscytu i patriota w listopadzie 1939 r. został aresztowany przez hitlerowców. Katowany w czasie przesłuchań w gniewskim więzieniu, skazany został na karę śmierci. Wywieziono go do obozu w Stutthofie, gdzie został zamordowany prawdopodobnie wiosną 1940 r. Ostatnie słowa wypowiedziane do rodziny to: „Nie martwcie się o mnie, o ile ginę, to za Ojczyznę i wstydu wam nie przyniosę”.

Jan Czaja - urodził się 11 listopada 1899 roku w Jażwiskach powiat Tczew. Był polskim strażnikiem wodnym i wałowym w Korzeniewie nad Wisłą. W 1920 roku brał czynny udział w ochotniczej kampanii Wojska Polskiego w celu zabezpieczenia polskiej administracji byłej gminy Janowo włączonej w granice Polski w wyniku plebiscytu. Po wybuchu II wojny światowej ukrywał się w lasach, a później w wykopanym przez siebie bunkrze. W czasie jednej z wizyt w domu został

aresztowany przez Gestapo i przesłuchiwany w Tczewie, a następnie więziony w obozach koncentracyjnych: Stutthof, Sachsenhausen i Gusen Gusen [...]

Wspomnienia

Bolesław Rozentalski - urodził się w 1897 r. w Groszkach. Zmarł w Nowym Mieście Lubawskim w 1979 r. Jako uczeń szkoły w Naguszewie uczestniczył w strajku szkolnym 1906 - 1907 w obronie języka polskiego. 1 maja 1920 roku zgłosił się do akcji plebiscytowej na rzecz Polski. Będąc agitatore, działał w okręgu Mrągowo, a następnie także w Groszkach i okolicznych miejscowościach. Wiele razy Niemcy grozili mu wtedy śmiercią, o ile nie zaprzestanie agitacji. W książce pt. „Wspomnienia plebiscytowców” sam tak opowiada: „W czasie głosowania w Groszkach przez cały dzień stałem przed lokalem wyborczym, rozdając polskie kartki do głosowania. [...] Działalność moja dla Polski była śledzona przez Niemców, którzy szukali wszelkich okazji do zemsty. W związku z tym Niemcy aresztowali mnie 10 września 1920 roku i osadzili w więzieniu w Dąbrównie. Zwolniony zostałem po około dziesięciu dniach. W drodze powrotnej z więzienia do domu napadła na mnie w Dąbrównie bojówka niemiecka. Zostałem dotkliwie pobity. Straciłem przytomność [...], tak że dowieziono mnie furmanką do domu moich teściów Jana i Marianny Kolečkich w Lewaldzie. Przez kilka tygodni przebywałem u teściów ciągle narażony na szykany i zemstę Niemców. Niemcy kilkakrotnie podchodzili pod gospodarstwo Kolečkich, bijąc kamieniami w okna. Dla ochrony własnej i rodziny teściów uzbroiłem się kosę osadzoną na sztorc.”

Leonard Leon Kremski - urodził się 1 kwietnia 1891 r. w Odmach, powiecie ostródzkim. Pracownik i kurier Mazurskiego Komitetu Plebiscytowego, agitator na terenie powiatu giżyckiego. Tak wspomina swoją działalność:

„Wieść o plebiscycie zastała mnie w Jankowicach, dokąd powróciłem z Westfalii. Pracowałem tu w charakterze kołodzieja w majątku państwowym, którego dzierżawcą był znany hakatysta Behrendt. Synowie Behrendta rozpoczęli ożywioną działalność plebiscytową. Urządzali oni zebrania, na których wyśmiewali i krytykowali wszystko co polskie. Na różnych plakatach wyszydzali nędzę i zacofanie w Polsce, przedstawiali w fałszywym świetle fakty historyczne. [...] Dalszy pobyt w Jankowicach stał się dla nas niemożliwy. Przeniosłem się do mego szwagra w Groszkach. Stąd powołany zostałem przez Komitet Plebiscytowy w Olsztynie na kurs agitatorów w Szczytnie. Od chwili zwolnienia mnie z pracy w Jankowicach, już niepotajemnie, a oficjalnie począłem agitować wśród tamtejszych Mazurów, kolportując gazety „Mazur” i „Gazetę Olsztyńską” oraz różne ulotki dotyczące prac przygotowawczych do plebiscytu. Od tej chwili wykonywałem różne zadania agitatora w terenie, członka bojówek polskich (które miały za zadanie ochronę wieców organizowanych przez Polaków), pełniłem funkcję kuriera i przewoziłem poufne pisma plebiscytowe. Niemieckie organizacje wciągały do swych szeregów różnego rodzaju elementy zdemoralizowane i przestępcze i kierowały ich bandycką robotą. Na stacjach kolejowych, peronach i w pociągach można było spotkać członków tych bojówek udających kaleki i chorych na padaczkę. Obrzucali oni Polaków obelgami, a gdy wyczuli, że któryś z Polaków zdradzał oburzenie, wówczas taki rzekomy chory rzucał się z kijem lub innym narzędziem na bezbronno Polaka. Na stacjach kolejowych działały bojówki młodzieżowe. Gdy spostrzegły Polaka, wówczas celowo wywoływały zamieszanie. W takich wypadkach

uwidaczniała się zmowa: pociąg odjeżdżał przed czasem, co umożliwiło im wszczywanie bójek. Pamiętam takie zajście w Ostródzie. Wracałem wtedy po pracach przygotowawczych pociągiem do Dąbrówna [...]. Gdy pociąg wjechał na dworzec w Dąbrównie, spostrzegłem na peronie jakieś zamieszanie. Zorientowałem się, że to Niemcy zorganizowali napad. Miałem przy sobie paczkę ulotek plebiscytowych. Wskoczyłem z pociągu i drogą nad torem, a potem przez park udałem się do miasta, do siostry Tułodzieckiej (...). Gdy wszedłem do jej mieszkania, ona krzyknęła: „Bój się Boga, uciekaj, bo bojówki niemieckie już kilka razy były po mojego męża!” Późnym wieczorem udałem się do Groszek, do rodziny. Zastąpiłem tu tylko kobiety i dzieci. Mężczyźni udali się do Dąbrówna dla ochrony komendanta bojówki — dentysty Bolesława Pozorskiego, który miał tej nocy przybyć z Olsztyna. Aby nie wzbudzić podejrzeń, przepłynęli oni łódkami jezioro i udali się na dworzec. Pozorski nie przyjechał jednak, a Polacy, którzy przybyli dla jego ochrony, zastali na dworcu pobitego przez bojówkę niemiecką prezesa Licznarskiego. Wywiązała się bójka, w której Niemcy otrzymali porządne lanie. Wśród uczestniczących w niej Polaków nie brakło ludzi w podeszłym wieku. W bójce tej szczególnie wyróżnili się bracia Wróblowie z Lewałdu Wielkiego. Między sobą Polacy nazywali tę bójkę „bitwą pod Grunwaldem”. Nadszedł dzień głosowania. Pamiętam ten moment, gdy do Lewałdu przybył Tengowski w mundurze żołnierza polskiego. Przyjechał on z Torunia, aby oddać swój głos w miejscu stałego zamieszkania. Widok mundur polskiego doprowadzał Niemców do wściekłości. Jak się okazało, na liście do głosowania Tengowski nie był ujęty. Gdy niemiecka straż graniczna odprowadzała go do granicy, licznie zebrani Polacy udalili się razem z żołnierzem śpiewając patriotyczne pieśni polskie. Tengowski żegnając się na granicy między Groszkami a Naguszewem wznosił okrzyk: „Niech żyje Polska”. Okrzyk ten podchwycony przez zebraną ludność zabrzmiał głośnym echem. Był to symbol nierozzerwalnej więzi Warmii i Mazur z Polską. Wyniki głosowania zaskoczyły wszystkich. Dla Polaków stało się jasne, że zostały one sfalszowane. Już następnego dnia po głosowaniu zaczęły szaleć bojówki niemieckie. Zaczęły mnożyć się napady na mieszkania mego brata Antoniego, Józefa Uklei w Lewałdzie Wielkim, na moje w Groszkach i innych działaczy. Prześladowaniom ze strony bojówkarzy towarzyszyły wzmożone szykany ze strony urzędników niemieckich. W tej sytuacji zmuszony byłem schronić się na terytorium Polski. Żona moja, która pozostała sama, nocą zabrawszy tylko to, co mogła unieść w rękach, z czworgiem małych dzieci przeprawiła się przez granicę.[...]

Biogramy i teksty wspomnień pochodzą z artykułu Plebiscyty na Warmii, Mazurach i Powiślu przygotowanego przez Grzegorza Wiergowskiego, zamieszczone zostały w Kajecie Warmińsko – Mazurskim. Kajet nr 121 (1/2019) na stronie https://wmodn.olsztyn.pl/pdf/kajet_121.pdf

Nauczyciel rozdaje lub przesyła na komputer teksty wspomnień uczestników Plebiscytu Bolesława Rozentalskiego i Leonarda Kremskiego oraz biogramy Jana Czaji i Augustyna Czyżewskiego. Prosi o ich przeczytanie a następnie grupa wspólnie je analizuje pod kątem odpowiedzi na pytania

1 Jaka atmosfera panowała przed Plebiscytem?

Oczekiwane odpowiedzi:

zagrożenie, ataki ze strony Niemców na polskich agitatorów i ich rodziny, chęć działania, groźby...

2 Dlaczego Polacy zdecydowali się na działalność przed plebiscytową po stronie polskiej?

Oczekiwana odpowiedź

3 Byli wychowani w tradycji patriotycznej, wierzyli w konieczność przyłączenia tych terenów do Polski ;

4 Jakie szykany spotkały ich po zakończonym plebiscytem?

Spodziewana odpowiedź

Zaraz po zakończonym plebiscycie byli atakowani przez bojówki niemieckie, szykanowani przez niemiecką administrację, często zmuszani do wyjazdu do Polski. Po wybuchu II wojny jako pierwsi zostali aresztowani i osadzeni w więzieniach, obozach lub ginęli w masowych egzekucjach

Nauczyciel zwraca uwagę, że niektórzy z działaczy plebiscytowych trafili do obozu Stutthof, który został założony na terenie Wolnego Miasta Gdańska już w drugim dniu wojny ze specjalnym przeznaczeniem dla tych, którzy działali na terenie Pomorza na rzecz polskości.

Jeżeli grupa nie była w Muzeum Stutthof to zalecane jest skorzystanie z fragmentu lekcji pt. Dlaczego obóz Stutthof powstał we wsi Stutthof pod adresem <http://stutthof.org/edukacja/e-learning/>

Należy wykorzystać film **Dlaczego obóz Stutthof powstał we wsi Stutthof?**

Lokalizacja miejsca pod budowę obozu.

Na jego podstawie można ukazać warunki życia na jakie skazano ludzi tylko dlatego, że byli Polakami.

Zadanie

W zależności od możliwości indywidualnie lub grupowo uczestnicy zajęć próbują odpowiedzieć na pytanie z historii alternatywnej : Jak ułożyłyby się losy terenów spornych gdyby zostały przyłączone do Polski. Jaki to mogłoby mieć wpływ na rozwój tych ziem. Opirając się na wcześniej zdobytych wiadomościach doprowadź historię do roku 1939.

Wariant 2 x 45 minut z wykorzystaniem filmu i wystawy multimedialnej**1 godzina****Cele**

Uczeń:

analizuje cywilizacyjne i kulturowe następstwa wojny;
ocenia straty wojenne, wylicza społeczne i gospodarcze następstwa wojny;
przedstawia postanowienia traktatu wersalskiego;
charakteryzuje słabe strony ładu wersalskiego;
przedstawia postanowienia konferencji pokojowej w Paryżu dotyczące Polski;
charakteryzuje proces kształtowania się polskiej granicy z Niemcami,

Po zakończeniu lekcji uczeń:

zna:

- pojęcia: plebiscyt, naród, Powiśle, Warmia, Mazury w ujęciu geograficznym i kulturowym,
- różnice językowe i kulturowe na Powiślu, Warmii i Mazurach na przestrzeni wieków
- różnice pomiędzy katolikami i protestantami i uwarunkowanie jakie do tego doprowadziły

rozumie:
- wpływ polityki światowej na proces kształtowania się granic Polski po zakończeniu I wojny światowej

potrafi:

- ocenić procesy narodowe zachodzące na Powiślu, Warmii i Mazurach do końca I wojny
- wskazać metody działania stron agitujących za przynależnością do Polski lub Niemiec

Lekcja realizowana przez 90 minut . Podstawą do realizacji zajęć jest jeden film edukacyjny i wystawa multimedialna pt. Polska Matką naszą . Polacy z Prus Wschodnich w okresie plebiscytu.

Wprowadzenie

Po zakończeniu wielkiej wojny świat stanął przed wyzwaniem ułożenia nowego ładu. Szczególnie było to widoczne w Europie. Z map zniknęły dotychczasowe mocarstwa a w ich miejsce pojawiły się nowe państwa. Zaszły również ogromne zmiany ustrojowe gdy monarchie zastąpione zostały systemami demokratycznymi ale też rodzącymi się totalitaryzmami. Dla Polaków po ponad stu latach niewoli koniec I wojny światowej stał się już nie tylko nadzieją ale realną szansą na własne państwo. Traktat podpisany w Wersalu częściowo określał granice odradzającego się państwa polskiego ale niestety nie uregulował wszystkich spornych kwestii. Trzeba pamiętać, że czas zaborów nie tylko zerwał więzy pomiędzy poszczególnymi ziemiami dawnego państwa polskiego ale też skierował je na całkiem inne tory rozwoju. Jednym z największych problemów odbudowującej się Polski była właśnie kwestia zniwelowania różnic pomiędzy trzema dawnymi zaborami. Dugą trudną sprawą było ustalenie granic. Co do niektórych ziem takich jak Małopolska, Wielkopolska, Mazowsze nie było żadnych albo prawie żadnych wątpliwości, że powinny znaleźć się w granicach Polski jednak co do pozostałych nie było już tak prosto. Dotyczyło to przede wszystkim tych terenów, które wcześniej miały skomplikowaną przynależność państwową lub zamieszkiwane były przez ludność zróżnicowaną etnicznie. Tak było między innymi z terenami Powiśla, Warmii i Mazur, które na przestrzeni wieków należały do Krzyżaków, Korony Polskiej czy Prus Książęcych a rdzenni mieszkańcy przemieszali się z ludnością napływową. Na tych właśnie terenach gdzie nie można było jednoznacznie określić przynależności narodowościowej zdecydowano się na przeprowadzenie

plebiscytów, których datę wyznaczono na 11 lipca 1920 roku.

Po wykładzie wprowadzającym nauczyciel pyta uczniów jakia jest różnica pomiędzy plebiscytem a referendum?

Oczekiwane odpowiedzi

Referendum to rodzaj głosowania, w którym obywatele danego kraju wypowiadają się co do sposobów rozwiązania poddanego pod głosowanie problemu np. O wprowadzeniu konstytucji, przystąpieniu kraju do jakiejś wspólnoty gospodarczej czy sojuszniczej itp.

Plebiscyt to rodzaj głosowania, w którym mieszkańcy wypowiadają się za przynależnością państwową danego terytorium.

Nauczyciel wyjaśnia, że plebiscyt, który obecnie jest powszechnie stosowanym narzędziem demokratycznym na początku XX wieku nie był powszechnie stosowany i takie rozwiązanie było swego rodzaju nowością.

Zadanie

Nauczyciel prosi uczniów o wskazanie mocnych i słabych stron rozwiązania problemu za pomocą plebiscytu.

Oczekiwane odpowiedzi

Mocne strony:

- możliwość wypowiedzenia się przez wszystkich obywateli,
- przestrzeganie elementarnych praw człowieka takich jak: wolnością głoszenia swoich poglądów

Słabe strony :

- możliwość niezrozumienia pytania przez wszystkich uprawnionych do głosowania
- możliwość fałszerstwa zwłaszcza przy jeszcze niewykształconych i nie okrzepłych demokracjach

Nauczyciel uzupełnia wypowiedzi tłumacząc, że takie rozwiązanie pomimo słabości pozwala w sposób najpełniejszy decydować o istotnych dla całego społeczeństwa sprawach.

Nauczyciel wyjaśnia, że tematem tych i następnych zajęć będą plebiscyty jakie przeprowadzono na Warmii, Mazurach i Powiślu w 1920 roku i ich skutki zarówno te bezpośrednie jak i długofalowe.

Uczestnicy oglądają pierwszy film z wystąpieniem Ewy Malinowskiej a nauczyciel prosi o odpowiedź na pytania:

1 Jakie wyznania religijne można było wyróżnić na terenach plebiscytowych i z jakimi wydarzeniami historycznymi związany był taki ich rozkład?

Oczekiwana odpowiedź :

Katolicy na Warmii, która po upadku państwa krzyżackiego weszła w skład Prus Królewskich wcielonych do Korony Polskiej.

Protestanci na Mazurach, które po upadku państwa krzyżackiego weszły w skład Prus Książęcych, których władca po sekularyzacji Zakonu przyjął protestantyzm.

Mennonici na Powiślu, którzy przybyli na te tereny w XVI wieku aby je zagospodarować.

2 Dlaczego mocarstwa europejskie zdecydowały się na przeprowadzenie plebiscytów właśnie na tych terenach?

Oczekiwana odpowiedź:

Mocarstwa europejskie zdecydowały się na przeprowadzenie plebiscytów na tzw spornych terenach ze względu na roszczenia Polski i Niemiec do tych ziem.

Nauczyciel może uzupełnić informacje, że roszczenia te związane były ze skomplikowaną historią tych

terenów, na których wcześniej panowali zarówno władcy Polski i Prus (później Niemiec).

3 Dlaczego Polska nie wsparła wystarczająco działań przed plebiscytowych na wyznaczonych terenach?

Oczekiwana odpowiedź:

Władze polskie nie miały możliwości mocniejszego wsparcia działań Polaków na terenach plebiscytowych ponieważ wciąż działała tu niemiecka administracja a sama Polska była wtedy w stanie wojny z Rosją Radziecką i w recesji gospodarczej.

Nauczyciel może uzupełnić powyższe informacje tłumacząc, że dla ówczesnych władz w Polsce ważniejsza była kwestia utrzymania wschodnich terytoriów Rzeczypospolitej i tam została skupiona uwaga ówczesnych decydentów.

4 Co ostatecznie przeważyło szalę zwycięstwa w plebiscytach na korzyść Niemiec?

Oczekiwana odpowiedź:

Na ostateczne zwycięstwo Niemiec w plebiscytach wpływ miał zapis o dopuszczeniu do głosowania nie tylko ludzi, którzy zamieszkiwali te ziemie ale też wszystkich, którzy się na nich urodzili oraz sposób postawienia pytania plebiscytowego.

Nauczyciel podsumowuje informacje mówiąc, że Plebiscyt miał ogromne znaczenie dla ustalenia granic odradzającego się państwa polskiego ale w tamtym czasie niewiele można było w tej kwestii ze strony polskiej zrobić ponieważ sytuacja geopolityczna nie pozwalała na podjęcie bardziej zdecydowanych działań.

Nauczyciel podaje temat do dyskusji:

Jaki wpływ na odradzające się państwo polskie i Polaków zamieszkujących tereny plebiscytowe miało przegrane głosowanie;

Oczekiwane w dyskusji argumenty:

- strata cennych rolniczo terenów - przypomnienie informacji z geografii o ziemiach na Powiślu, Warmii i Mazurach;
- klęska Polski w postrzeganiu jej na arenie międzynarodowej;
- utrata ważnych gospodarczo terenów min. szlaków wodnych;
- prześladowania ludności, która opowiedziała się po stronie Polski;
- zaognienie antagonizmów na tle narodowościowym na terenach plebiscytowych;

Nauczyciel informuje, że plebiscyty zakończyły się klęską, ale skutki tego były odczuwalne jeszcze przez długie lata. Będzie to tematem następných zajęć.

Jednocześnie prosi uczniów aby wyobrazili sobie, że są zagranicznymi obserwatorami wydarzeń przed plebiscytowych i samego głosowania i mają napisać sprawozdanie z tego co zaobserwowali na spornych terenach. Pomocne mogą być materiały :

Jedliński Wiesław, *Kronika Malborka XX wieku 1901–2000*, Malbork 2004.

Rząd Ryszard, *Bedeker malborski 1845–1945*, Malbork 2018.

Strony internetowe:

Achremczyk Stanisław, rozmowa opublikowana na <http://www.uwm.edu.pl/>

Jasiński Janusz, *Czy wspólne dziedzictwo na Warmii i Mazurach? Z Zagadnień współczesnej świadomości historycznej*, [w:] „Echa Przeszłości” 10, 465–486, <http://bazhum.muzhp.pl>

Kempa Robert, *Mazurskie reminiscencje rocznicowe. Powiat giżycki w 90. rocznicę plebiscytu*, [w:] „Białostockie Teki Historyczne” 8/2010, <https://repozytorium.uwb.edu.pl>

Wiergowski Grzegorz, *Plebiscyt na Warmii, Mazurach i Powiślu 1920*, [w:] „Kajet – warmińsko-mazurski kwartalnik oświatowy”, <https://wmodn.olsztyn.pl/>

2 godzina

Jeżeli zajęcia realizowane są w odstępie czasowym to należy rozpocząć je od przypomnienia wiadomości uzyskanych wcześniej.

Nauczyciel informuje, że na tych zajęciach będzie mowa głównie o tym co działo się po przegranych plebiscycie i to zarówno bezpośrednio po jak i w ciągu kolejnych lat.

Podstawą do tych rozważań będzie wystawa multimedialna pt. Polska Matką naszą....,

Nauczyciel prosi uczniów aby obejrzeni wystawę od 13 minuty 49 sekundy i spróbowali znaleźć odpowiedzi na pytania

1 Jakie działania podjęli Polacy po przegranych plebiscytach aby zachować polskość na terenach, które zamieszkiwali?

Oczekiwane odpowiedzi:

W Olsztynie powołano Związek Polaków w Prusach Wschodnich, który stanie się później częścią Związku Polaków w Niemczech.

Zakładano polskie ochronki (przedszkola), biblioteki, stowarzyszenia, chóry.

Nauczyciel uzupełnia informacje o zadaniach Związku Polaków w Niemczech, który miał działać na rzecz zabezpieczenia praw Polaków tak aby byli oni chronieni przed wynarodowieniem. Może dodać, że mniejszość niemiecka w Polsce miała zagwarantowane prawa i wolność zapisami w Traktacie Wersalskim. Mocarstwa, które wygrały wojnę narzuciły odradzającej się Polsce obowiązek zapewnienia równouprawnienia Niemców mieszkających w Polsce a takie same prawa nie objęły Polaków mieszkających na terenie Niemiec.

2 Jak zorganizowane było szkolnictwo polskie w Niemczech?

Do prowadzenia polskich szkół i promowania polskiej oświaty powołano Związek Polskich Towarzystw Szkolnych. Następnie powstały Polsko Katolickie Towarzystwo Szkolne na Warmii oraz Polsko Katolickie Towarzystwo Szkolne na Powiślu. Powstał też Związek Towarzystw Młodzieży.

Nauczyciel uzupełnia informację mówiąc, że od 1878 roku nauczanie w języku polskim było w szkołach zakazane. Można było to robić w szkołach prywatnych ale ich otwarcie obwarowane było wieloma przepisami. Języka polskiego uczono w prywatnych domach i kultywowano w stowarzyszeniach i innych organizacjach polskich. W 1937 roku utworzono w Kwidzynie Polskie Gimnazjum, którego kadre stanowili doskonali nauczyciele wśród, których było wielu profesorów uniwersyteckich. Wszyscy uczniowie zobowiązani byli do mieszkania w internacie. Szkoła była bardzo nowoczesna, miała salę gimnastyczną, basen, boisko, aulę ze sceną i radiowęzeł. Do szkoły tej uczęszczali uczniowie z całych Niemiec.

3 Jaka polska prasa ukazywała się na terenach poplebiscytowych i jakie miała zadanie?

Oczekiwana odpowiedź:

Polskie tytuły na terenach poplebiscytowych to Gazeta Polska, Gazeta Olsztyńska z dodatkami Gospodarz i Gość Niedzielny oraz Mazurski Przyjaciel Ludu.

Gazety polskie oprócz funkcji informacyjnej miały też zadanie opiniotwórcze oraz kształtujące postawy patriotyczne.

Nauczyciel może uzupełnić odpowiedzi o informacje, że już w pierwszej połowie XIX wieku ukazywała się polska prasa jednak ze względu na ówczesną politykę tytuły upadały.

4 Jakie represje spotykały polskich działaczy po przegranych plebiscytach?

Spodziewane odpowiedzi

Bezpośrednio po przegranych Plebiscycie polscy działacze byli zwalniani z pracy, przymusowo

wydalani do Polski oraz zmuszani do sprzedaży swoich majątków Niemcom.

W kolejnych latach Polacy byli represjonowani na różne sposoby, próbowano im przede wszystkim przeszkadzać w działalności oświatowej i kulturalnej. W roku 1939 zaczęły się aresztowania polskich działaczy, uczniów i nauczycieli polskich szkół, zamykanie polskich bibliotek, lokali należących do stowarzyszeń i organizacji.

Nauczyciel uzupełnia informacje o dalszych losach polskich działaczy, którzy po wybuchu wojny zostali rozstrzelani lub osadzeni w obozach koncentracyjnych min. w Stutthof, Sachsenhausen, Mauthausen – Gusen i Ravensbrück.

Nauczyciel podsumowuje w formie dyskusji zajęcia o plebiscytach na Powiślu, Warmii i Mazurach. Pomocne w dyskusji mogą być pytania:

- Jakie znaczenie miał plebiscyt dla Polaków na terenach spornych a jakie w Polsce?
- Dlaczego Polacy przegrali plebiscyt?
- Dlaczego tak ważne było utrzymywanie polskiego szkolnictwa i kultury na tych terenach?
- Co znaczyło być Polakiem na Powiślu, Warmii i Mazurach.